

**CUM SE
CITESTE
O CÂRTE**

Redactare: Ioan Es. Pop
Corectură: Mihaela Cosma
Tehnoredactare: Mihail Vlad
Design copertă: Mirona Pintilie
Pregătire de tipar: Marius Badea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ADLER, MORTIMER J.

Cum se citește o carte : ghidul clasic pentru o lectură inteligentă /

Mortimer J. Adler, Charles Van Doren ; trad. din lb. engleză și note de
Doru Căstăian. - Ed. a 2-a, reviz. - Pitești : Paralela 45, 2023

ISBN 978-973-47-3864-9

I. Van Doren, Charles

II. Căstăian, Doru (trad. ; note)

028

How to Read a Book

Mortimer J. Adler and Charles Van Doren

Copyright © 1940 by Mortimer J. Adler, renewed 1967 by Mortimer J. Adler

Copyright © 1972 by Mortimer J. Adler and Charles Van Doren

Copyright © Editura Paralela 45, 2023

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.

www.edituraparelela45.ro

Mortimer J. Adler

Charles Van Doren

CUM SE CITESTE O CĂRTE

Ghidul clasic
pentru o lectură inteligentă

Ediția a II-a, revizuită

Traducere din limba engleză și note de
Doru Căstăian

Editura Paralela 45

Cuprins

Prefață 9

PARTEA ÎNTÂI DIMENSIUNILE CITITULUI

1. Activitatea și arta de a citi 15
Cititul activ 16 • *Scopurile cititului: a citi pentru informații și a citi pentru a înțelege* 18 • *Cititul ca formă de învățare: diferența dintre învățarea prin instruire și învățarea prin descoperire* 22 • *Profesori prezenți și absenți* 25

2. Nivelurile lecturii 26

3. Primul nivel al lecturii: lectura elementară..... 30
Etape în învățarea cititului 32 • *Etape și niveluri* 34 • *Niveluri superioare ale lecturii și niveluri superioare ale educației* 36 • *Cititul și idealul democratic de educație* 37

4. Al doilea nivel al lecturii: lectura inspecțională..... 38
Lectura inspecțională I: răsfoirea sistematică sau prelectura 39 • *Lectura inspecțională II: citirea superficială* 42 • *Despre vitezele de lectură* 44 • *Fixații și regresii* 45 • *Problema înțelegerii* 46 • *Rezumat asupra citirii inspecționale* 48

5. Cum să fii un cititor pretențios 50
Esența cititului activ. Cele patru întrebări pe care le pun cititorii 51 • *Cum ajungem să posedăm o carte?* 53 • *Cele trei feluri de adnotare* 55 • *Formarea obiceiului de a citi* 56 • *De la mai multe reguli la o singură deprindere* 57

PARTEA A DOUA

AL TREILEA NIVEL DE LECTURĂ: CITIREA ANALITICĂ

- 6. Clasificarea unei cărți.....** 63
Importanța clasificării cărților 64 • *Ce putem învăța din titlul unei cărți* 65 • *Cărți teoretice vs. cărți practice* 69 • *Tipuri de cărți teoretice* 74
- 7. Radiografia unei cărți.....** 78
Despre intrigi și planuri. În căutarea temei unice a unei cărți 81 • *Cum stăpânim multiplicitatea?. Arta de a sublinia o carte* 86 • *Artele complementare ale scrisului și cititului* 91 • *Descoperirea intențiilor autorului* 93 • *Prima etapă a lecturii analitice* 95
- 8. A (ne) înțelege (cu) un autor .....** 97
Cuvinte vs. termeni 97 • *Găsirea cuvintelor-cheie* 101 • *Cuvinte tehnice și vocabulare speciale* 103 • *Găsind înțelesurile* 106
- 9. Aflarea mesajului unui autor.....** 112
Enunțuri și propoziții 114 • *Descoperirea enunțurilor-cheie* 118 • *Găsirea propozițiilor* 121 • *Găsirea argumentelor* 124 • *Găsirea soluțiilor* 130 • *Al doilea stadiu al lecturii analitice* 130
- 10. A critica în mod corect o carte .....** 132
Actul de a fi învățat, ca virtute 133 • *Rolul retoricii* 135 • *Importanța suspendării judecății* 136 • *Importanța evitării disputelor* 139 • *Despre rezolvarea dezacordurilor* 141
- 11. A fi sau a nu fi de acord cu un autor.....** 145
Prejudecată și judecată 147 • *Judecând viabilitatea autorului* 149 • *Judecând exhaustivitatea autorului* 152 • *Al treilea stadiu al lecturii analitice* 155
- 12. Ajutoare pentru citit .....** 159
Rolul experienței relevante 160 • *Alte cărți ca formă de ajutor extrinsec* 162 • *Cum să folosim comentariile și rezumatele* 164 • *Cum să folosim cărțile de referință?* 166 • *Cum să folosim un dicționar?* 168 • *Cum să utilizăm o enciclopedie?* 171

PARTEA A TREIA.

ABORDĂRI ALE DIFERITELOR TIPURI DE LECTURĂ

- 13. Cum să citim cărți practice.....** 179
Cele două feluri de cărți practice 180 • *Rolul persuasiunii* 184 •
La ce se referă acordul în cazul cărților practice? 186
- 14. Cum să citim literatură imaginativă .....** 190
Cum să nu citim literatură imaginativă 191 • *Reguli generale pentru citirea literaturii imaginative* 195
- 15. Sugestii pentru a citi proză, piese de teatru și poeme.....** 201
Cum să citim povești 203 • *O notă despre epoei* 207 •
Cum să citim piese de teatru 208 • *O notă despre tragedie* 210 •
Cum să citim poezie lirică 212
- 16. Cum să citim istorie.....** 218
Caracterul eluziv al faptelor istorice 219 • *Teorii ale istoriei* 221 •
Universalul în istorie 223 • *Întrebări de pus unei cărți istorice* 224 •
Cum să citim biografii și autobiografii 226 • *Cum să citim despre evenimentele curente* 231 • *O notă privitoare la rezumate* 234
- 17. Cum să citim științe și matematică.....** 236
Înțelegerea demersului științific 237 • *Câteva sugestii pentru citirea cărților clasice de știință* 238 • *Înfruntând problema matematicii* 240 •
Cum să ne descurcăm cu matematica din cărțile științifice 244 •
O notă despre știința populară 246
- 18. Cum să citim filozofie.....** 249
Întrebările pe care le pun filozofii 250 • *Filozofia modernă și marea tradiție* 254 • *Despre metoda filozofică* 255 • *Despre stilurile filozofice* 257 • *Câteva ponturi pentru a citi filozofie* 263 •
Despre cum vă puteți hotărî 267 • *O notă despre teologie* 268 •
Cum să citim cărțile „canonice“ 269
- 19. Cum să citim științe sociale .....** 272
Ce este o știință socială? 273 • *Aparenta ușurință a citirii științelor sociale* 275 • *Dificultăți în citirea științelor sociale* 276 •
A citi științe sociale 279

PARTEA A PATRA.

SCOPURILE ULTIME ALE LECTURII

20. Al patrulea nivel al lecturii: lectura sintopică.....	283
<i>Rolul inspecției în lectura sintopică</i> 287 • <i>Cei cinci pași ai lecturii sintopice</i> 289 • <i>Nevoia de obiectivitate</i> 295 • <i>Un exemplu de exercițiu în lectura sintopică: ideea de progres</i> 297 • <i>Despre sintopicon și despre felul cum trebuie folosit el</i> 300 • <i>Despre principiile care stau la baza lecturii sintopice</i> 303 • <i>Rezumat privitor la lectura sintopică</i> 306	
21. Cititul și dezvoltarea minții.....	308
<i>Ce pot face pentru noi cărțile bune</i> 309 • <i>Piramida cărților</i> 311 • <i>Viața și dezvoltarea minții</i> 314	
<i>Anexa A. O listă recomandată de lectură.....</i>	<i>317</i>
<i>Anexa B. Exerciții și teste pentru cele patru niveluri de lectură.....</i>	<i>333</i>
<i>Index.....</i>	<i>387</i>

Prefață

Cum se citește o carte a fost publicată pentru prima oară la începutul anului 1940. Spre surprinderea și, de ce să nu recunosc, spre marea mea bucurie, a devenit imediat un bestseller național și a rămas cea mai bine vândută carte din Statele Unite timp de mai bine de un an. Din 1940 a cunoscut numeroase ediții – atât de lux, cât și obișnuite – în tiraje mari și a fost tradusă în mai multe limbi: franceză, suedeză, germană, spaniolă și italiană. La ce bun atunci să încerc să adaptez și să rescriu cartea pentru actuala generație de cititori?

Motivul pentru care am decis să fac acest lucru are legătură cu schimbările din societatea ultimilor treizeci de ani și cu avatarurile pe care le-a cunoscut însuși subiectul cărții. Astăzi, mult mai mulți tineri care termină un liceu ajung să urmeze și o facultate. O mare parte a populației citește mai mult, în ciuda sau poate chiar datorită popularității radioului și a televiziunii. Preferinței pentru ficțiune i-a luat locul preferința pentru nonficțiune. Educatorii din țara noastră au înțeles că a-i învăța pe copii să citească, în sensul cel mai elementar al termenului, este sarcina noastră fundamentală. Recent, un secretar al Departamentului de Sănătate, Educație și Asistență Socială, considerând anii 1970 deceniul lecturii, a alocat fonduri pentru a sprijini eforturile de îmbunătățire a acestor abilități de bază, eforturi care au dat adesea rezultate excelente în inițierea copiilor într-ale cititului. De asemenea, numeroși adulți au fost captivați de posibilitățile deschise de așa-numitele cursuri de citire rapidă, care promit să crească atât gradul de înțelegere a materialului citit, cât și viteza de citire.

Există totuși și lucruri care nu s-au schimbat în ultimii treizeci de ani. Unul dintre ele este faptul că, pentru a trage cele mai mari foloase de pe urma lecturii, trebuie să îți adaptezi viteza cu care citești la particularitățile materialului

CUM SE CITEȘTE O CARTE

pe care îl parcurgi. După cum spunea Pascal în urmă cu trei secole, „atunci când citim prea repede sau prea încet, nu mai înțelegem nimic“. Cum viteza de lectură a devenit o preocupare națională, ediția de față abordează problema și propune drept soluție cititul la viteze variabile, scopul fiind acela de a citi *mai bine*, chiar dacă asta înseamnă să citești uneori mai repede, alteori mai încet.

Un alt lucru care, din păcate, a rămas neschimbat se referă la eșecul de a duce cititul dincolo de nivelul instrucției elementare. Investim talent pedagogic, bani și eforturi pentru a-i deprinde pe elevi cu cititul în primele șase clase. Ulterior, atenția acordată acestei abilități dispare cu desăvârșire, făcând aproape imposibil accesul la niveluri superioare. Situația era aceeași și în 1939, când profesorul James Mursell, de la Colegiul Pedagogic al Universității Columbia, a publicat în revista *Atlantic Monthly* un articol intitulat „Eșecul școlilor“. Ceea ce afirma el atunci – în două paragrafe pe care le voi cita în continuare – este încă adevărat:

Învață școlarii noștri să citească eficient în limba lor maternă? Da și nu. Până prin clasa a cincea sau a șasea, cititul, luat ca un întreg, este predat conștient și învățat cum se cuvine. Remarcăm până în acel punct un avans constant, după care curba progresului începe să coboare, ajungând în cele din urmă aproape de zero. Dar asta nu pentru că o persoană ar atinge limita posibilităților sale intelectuale în clasa a șasea – pentru că a fost demonstrat că, sub supraveghere atentă, copiii de vârste mai mari sau chiar adulții pot face progrese uriașe. Și nici pentru că majoritatea elevilor de clasa a șasea ar citi deja suficient de bine. Foarte mulți elevi de liceu au rezultate slabe tocmai din cauza incapacității de a pricepe sensul celor tipărite pe pagină. Desigur, ei s-ar putea perfecționa, ar trebui s-o facă, însă asta nu se întâmplă.

Elevul mediu de liceu a citit deja destul de mult, iar, dacă va merge la facultate, va citi încă și mai mult; va fi însă, cel mai probabil, un cititor mediocru și incompetent. (Atenție! Afirmția îl vizează pe elevul mediu, nu pe cel care urmează un program special de ameliorare.) Poate parcurge un fragment de proză”, și lucrul acesta poate chiar să-i facă plăcere. Dar pune-i în față o descriere minuțioasă, o argumentație construită cu grijă sau un paragraf care să-i solicite simțul critic și l-ai pierdut. De exemplu, s-a demonstrat că elevul mediu de liceu este cu

totul neajutorat atunci când trebuie să indice ideea principală dintr-un paragraf sau relațiile logice dintr-o argumentație sau dintr-o expunere. În privința asta, el rămâne un cititor de nivelul clasei a șasea până în ultimii ani de facultate.

Dacă în urmă cu treizeci de ani – după cum pare să indice primirea făcută atunci lucrării – era nevoie de *Cum se citește o carte*, acum nevoia pare și mai acută. A răspunde însă acestei nevoi nu e singurul sau cel mai important motiv pentru a rescrie cartea de față. Noi perspective privitoare la modul corect de a citi; o analiză mult mai cuprinzătoare și mai bine structurată a complexei arte a cititului; aplicarea flexibilă a regulilor de bază la diverse tipuri de lectură, de fapt la orice comunicare scrisă; descoperirea și formularea unor reguli noi în ceea ce privește cititul; conceptul de piramidă a cărților, largă la bază și ascuțită la vârf – toate acestea reprezintă aspecte care fie nu au fost tratate cum trebuie, fie au fost pur și simplu trecute cu vederea în cartea pe care am scris-o acum treizeci de ani. Ele cereau însă lumina tiparului, lucru pe care l-am făcut rescriind textul.

În anul care a urmat primei publicări a volumului *Cum se citește o carte*, în urmă cu trei decenii, a apărut o parodie cu titlul *Cum se citește două cărți*, iar profesorul I.A. Richards a scris o lucrare cât se poate de serioasă intitulată *Cum se citește o pagină*. Am menționat aceste două apariții pentru a scoate în evidență faptul că problemele ridicate de ele – și de scrierea parodică, și de cea serioasă – sunt tratate pe larg în această nouă versiune a cărții, în special cea referitoare la modul corect de citire a cărților aflate într-o anumită relație una cu alta, astfel încât atât aspectele complementare, cât și cele contradictorii să fie identificate corect.

Printre motivele pentru care am rescris *Cum se citește o carte* se cer subliniate cele ce țin de arta lecturii și de necesitatea de a atinge niveluri superioare de performanță în ceea ce privește cititul, chestiuni care nu au fost tratate în versiunea originală a cărții. Oricine dorește să afle exact cât de mult conținut a fost adăugat o poate face rapid, comparând pur și simplu cuprinsurile celor două versiuni. Dintre cele patru părți, doar partea a doua, care fixează regulile cititului analitic, urmează îndeaproape cuprinsul original – și chiar și aceasta a fost modificată în bună măsură. Introducerea, în prima parte, a celor patru niveluri ale lecturii – elementar, inspecțional,

CUM SE CITEȘTE O CARTE

analitic și sintopic – este principala schimbare în ceea ce privește organizarea și conținutul cărții. Expunerea, în partea a treia, a modalităților de abordare a materialelor de facturi diferite – cărți practice sau teoretice, literatură ficțională (poezie, povestiri, romane, piese de teatru), istorie, știință, științe sociale, filozofie, dicționare, presă scrisă sau chiar texte publicitare – este cea mai importantă adăugire făcută. În fine, discuția cu privire la cititul sintopic din partea a patra este cu desăvârșire nouă.

În munca mea de aducere la zi, regândire și rescriere a acestei cărți, am fost asistat de Charles Van Doren, cu care colaborez de mulți ani la Institutul de Cercetări Filozofice. Am lucrat împreună și la alte cărți, dintre care menționez ediția în douăzeci de volume a *Analelor Americii*, publicată de Encyclopaedia Britannica Inc. în 1969. Mai relevant însă în privința prezentei colaborări este faptul că, în ultimii opt ani, eu și Charles Van Doren am organizat sesiuni de discuții pe marginea cărților de căpătâi ale omenirii și am moderat seminare în Chicago, San Francisco și Aspen. Pe parcursul acestor experiențe, ne-am familiarizat cu multe dintre tehnicile expuse ulterior în această carte.

Îi sunt recunoscător domnului Van Doren pentru efortul depus alături de mine; împreună, dorim să ne exprimăm recunoștința cea mai profundă pentru criticile constructive, supravegherea și ajutorul primite din partea prietenului nostru Arthur L.H. Robin. El ne-a convins să operăm o mare parte dintre modificările care deosebesc această carte de precedentă și care, sperăm, au făcut din ea o carte mai bună și mai utilă.

Mortimer J. Adler
Boca Grande, 26 martie 1972

Partea întâi

Dimensiunile cititului

1

Activitatea și arta de a citi

Aceasta este o carte pentru cititori și pentru cei care vor să devină cititori. În mod special, ea se adresează celor care citesc cărți. Mai mult, ea îi vizează pe aceia care prin citit urmăresc în principal obținerea unui grad superior de înțelegere. Prin „cititori“ înțeleg oameni încă obișnuiți care, așa cum se întâmpla cândva cu orice persoană educată și inteligentă, aspiră să obțină cea mai mare parte a informațiilor despre lume și cea mai profundă înțelegere a lucrurilor din textele scrise. Nu poți lua totul din ele, firește; chiar și înainte de apariția radioului și a televiziunii, o mare parte a informațiilor și a reprezentărilor despre lume se dobânda din discursuri orale sau din observație. Dar, pentru oamenii inteligenți și curioși, acest lucru n-a fost niciodată suficient. Știau de asemenea că trebuie să citească, și asta au și făcut. Există astăzi un sentiment general că cititul nu mai este atât de folositor pe cât era cândva. Radioul și în special televiziunea au preluat multe dintre funcțiile textului scris, la fel cum fotografia a preluat anumite funcții ale picturii și artei grafice. Trebuie să admitem: televiziunea îndeplinește destul de bine o parte din aceste funcții; de exemplu, transmiterea vizuală a unor evenimente are un impact enorm. Abilitatea radioului de a ne furniza informații în timp ce facem altceva – de exemplu, în timp ce conducem mașina – este extraordinară, și prin ascultarea lui se câștigă foarte mult timp. Dar este o întrebare cât se poate de serioasă dacă dezvoltarea mediilor comunicaționale moderne a sporit în mod semnificativ capacitatea noastră de a înțelege lumea în care trăim. Poate că acum știm mai multe despre lume decât știam înainte și, în măsura în care cunoașterea

CUM SE CITEȘTE O CARTE

este o condiție a înțelegerii, acesta este un lucru bun. Dar cunoașterea nu este o condiție a înțelegerii într-o măsură atât de mare pe cât am crede; nu trebuie să știi totul despre un fenomen pentru a-l înțelege. A cunoaște prea multe fapte reprezintă uneori un obstacol în calea înțelegerii, în aceeași măsură cu a ști prea puține fapte. Există un fel specific al nostru, al modernilor, de a ne lăsa bombardați cu fapte, iar acest lucru acționează în detrimentul înțelegerii.

Unul dintre motivele pentru care se întâmplă așa ceva este acela că toate mediile pe care le-am pomenit anterior sunt proiectate în așa fel încât să facă cititul să pară inutil (deși este doar o aparență). Standardizarea gândirii și a reprezentărilor despre lume este o preocupare de bază a unora dintre cele mai strălucite minți ale prezentului. Telespectatorului, ascultătorului radio, cititorului de reviste îi sunt prezentate ansambluri de elemente alese cu grijă – de la figuri retorice ingenioase până la date și statistici – pentru a-l ajuta „să-și facă o părere“ cu privire la diverse chestiuni, cu minimum de efort și fără nicio dificultate. Dar standardizarea este realizată uneori atât de bine, încât privitorul, ascultătorul sau cititorul nu poate delibera în niciun fel. În loc de asta, înghite pe nemestecate o opinie preformată, cam în felul în care ar introduce o casetă într-un casetofon. Ajuns aici, nu-i rămâne decât să apese pe un buton și să „deruleze“ caseta ori de câte ori i se pare că e cazul s-o facă. Și, în felul acesta, s-a descurcat onorabil fără a fi trebuit să gândească.

Cititul activ

Așa cum am spus încă de la început, ne vom ocupa în special de dezvoltarea abilității de a citi cărți. Iar regulile de citire a cărților, dacă sunt respectate și puse în practică, duc la o dezvoltare a abilității de a citi care poate fi aplicată la orice fel de material tipărit – ziare, reviste, pamflete, articole, mici opusculi și chiar texte publicitare. De vreme ce cititul, de orice fel, este o activitate, el trebuie să fie întotdeauna activ, măcar într-o anumită măsură. Cititul complet pasiv e imposibil; nu se poate citi cu ochii imobili și cu mintea complet adormită. Din moment ce punem în opoziție cititul activ cu cel pasiv, înseamnă că ne propunem, în primul rând, să atragem atenția asupra faptului că lectura poate fi mai mult sau mai puțin activă și că e cu atât mai

bine cu cât este mai activă. Un cititor e mai bun decât altul exact în măsura în care devine capabil să fie mai activ și să depună mai mult efort. E mai bun dacă cere mai mult de la sine și de la textul din fața lui. Deși, tehnic vorbind, cititul absolut pasiv nu poate exista, mulți oameni par să creadă că, atunci când îl compari cu scrisul și vorbitul, care sunt în mod evident active, cititul, la fel ca ascultatul, e pasiv. Altfel spus, scriitorul sau oratorul trebuie să depună un anumit efort, pe când cititorul sau ascultătorul nu are de făcut nimic. A citi și a asculta sunt văzute ca activități ce presupun primirea de informații de la o persoană implicată în actul de a le preda sau a le trimite. Eroarea constă în faptul de a crede că primirea de informații seamănă cu primirea unui ghiont, a unei moșteniri sau a unei decizii de la tribunal. Dar cititorul e mai degrabă aidoma prinzătorului dintr-un meci de baseball. A prinde mingea implică la fel de multă activitate ca a o arunca sau a o lovi. Cel care aruncă sau lovește mingea este emițătorul, în sensul că inițiază mișcarea mingii. Prinzătorul sau mijlocașul e cel care primește, în sensul că termină acțiunea. Ambii sunt activi, dar activitățile pe care le desfășoară sunt diferite. Dacă e ceva pasiv aici, acel ceva este mingea. Ea reprezintă obiectul inert care e pus în mișcare sau oprit, în timp ce jucătorii sunt activi, fie că aruncă mingea, fie că o lovesc sau o prind. Analogia cu scrisul și cititul este aproape perfectă. În mod similar jocului cu mingea, lucrul scris sau citit reprezintă elementul pasiv comun celor două activități care inițiază sau sfârșesc procesul.

Putem duce analogia ceva mai departe. Artă de a prinde mingea se referă la toate tipurile de aruncare: aruncările rapide, cele cu boltă, cele executate cu nerv, cele în diagonală. În același fel, artă de a citi presupune capacitatea de a recepționa informația cât mai repede posibil.

Este demn de remarcat că aruncătorul și prinzătorul pot avea succes doar atâta vreme cât cooperează. Aceași relație există și între scriitor și cititor. Scriitorul nu se ferește să-i fie „prinse mingile“, deși uneori așa pare. Oricum, succesul în comunicare survine atunci când ceea ce scriitorul și-a dorit să transmită ajunge în posesia cititorului. Aptitudinile scriitorului și cele ale cititorului se întâlnesc într-un punct comun. Sunt de acord că există mai multe feluri de scriitori, așa cum există mai multe feluri de aruncători. Unii scriitori țin lucrurile sub control total: știu exact ce au de transmis și o fac precis și cu

CUM SE CITEȘTE O CARTE

o mare acuratețe. Dacă restul aspectelor sunt identice, ei sunt mai ușor „de prins” decât un „scriitor sălbatic”, lipsit de control. Există însă un aspect în privința căruia analogia nu se susține. Mingea este un corp compact. Ea e fie prinsă în întregime, fie nu. O bucată de text reprezintă însă o alcătuire complexă. Poate fi recepționată în măsuri diferite, de la o frântură din ceea ce a intenționat să transmită autorul, până la o percepție integrală. Cât de mult îl „prinde” textul pe cititor depinde de cât de activ este acesta în timpul lecturii și de cât de bine execută el activitățile mentale implicate de actul cititului.

Ce presupune lectura activă? Ne vom întoarce de câteva ori la această întrebare pe parcursul cărții. Pentru moment, este suficient să spunem că un volum egal de lectură va fi citit mai bine de unii oameni decât de alții, cei dintâi fiind în primul rând mai activi, iar în al doilea realizând cu o mai mare acuratețe activitățile mentale implicate. Aceste două aspecte sunt legate între ele. Cititul e o activitate complexă, la fel ca scrisul. El este compus dintr-un număr mare de acte separate, dar fiecare act e absolut necesar pentru o lectură de calitate. Cu cât cititorul reușește să parcurgă mai multe dintre ele, cu atât este mai bun.

Scopurile cititului: a citi pentru informații și a citi pentru a înțelege

Aveți o minte. Acum, să presupunem că aveți și o carte pe care vreți să o citiți. Cartea e scrisă într-un anumit limbaj, de către cineva care intenționează să vă comunice ceva. Succesul dumneavoastră în calitate de cititor este dat de măsura în care reușiți să recepționați mesajul ce v-a fost transmis.

Dar, bineînțeles, așa totul pare prea simplu. Motivul rezidă în faptul că există două relații posibile între mintea dumneavoastră și carte, nu doar una. Aceste două relații sunt exemplificate prin două experiențe pe care le puteți avea citind o carte.

Pe de o parte, există cartea. Iar pe de altă parte, există mintea dumneavoastră. Pe măsură ce parcurgeți paginile, fie înțelegeți perfect ce a vrut să spună autorul, fie nu. În primul caz, poate că volumul dumneavoastră de informație va crește, însă nu și înțelegerea. Faptul că pricepeți totul fără

dificultate de la început până la sfârșit înseamnă că mintea dumneavoastră și a autorului par a fi una singură. Simbolurile de pe pagină nu fac decât să exprime înțelegerea difuză pe care o aveți înainte de a începe să citiți.

Să ne gândim și la a doua variantă. Nu înțelegeți cartea perfect. Să ne imaginăm chiar – ceea ce din nefericire nu este mereu adevărat – că pricepeți suficient cât să înțelegeți că nu înțelegeți totul. Știți că în carte se spun lucruri pe care nu le deslușiți, dar și că ea conține informații ce pot spori gradul dumneavoastră de înțelegere. Ce aveți atunci de făcut? Puteți merge cu cartea la cineva care, credeți dumneavoastră, e un cititor bun, ca să-i cereți să vă explice părțile ce vă scapă (acest „cineva“ poate fi o persoană în carne și oase sau o altă carte – un comentariu, o recenzie). Ori puteți decide că informațiile care vă depășesc puterea de înțelegere nu merită efortul descifrării, pentru că ați înțeles și așa destul. În niciunul din cazuri, nu vă achitați de sarcina la care v-a provocat cartea. Nu vă puteți achita de această sarcină decât într-un singur fel: să vă apucați să lucrați cu textul cărții, fără să primiți vreun ajutor din afară. Ajutându-vă doar de puterea minții, trebuie să operați asupra simbolurilor care vă stau în față, astfel încât să progresați de la *un stadiu în care înțelegeți mai puțin la unul în care înțelegeți mai mult*. Acest progres, realizat de mintea care lucrează asupra unei cărți, este de fapt cititul performant, cititul meritat de orice carte care reușește să vă provoace înțelegerea. De aceea, putem defini ceea ce înțelegem prin arta cititului în felul următor: ea este acel proces prin care o minte, fără a se ajuta de altceva decât de simbolurile scrise, fără sprijin din exterior¹, realizează progresul numai și numai prin intermediul propriilor operații. Mintea trece de la o înțelegere inferioară la una superioară. Iar cea care permite realizarea acestei performanțe este arta cititului.

Faptul de a trece de la a înțelege mai puțin la a înțelege mai mult prin propriul efort intelectual depus pe parcursul lecturii este în mare parte echivalent cu cel de a vă ridica de la pământ trăgându-vă de păr. Cu siguranță, asta va fi impresia pe care o veți dobândi. Este un efort major. În mod sigur, veți avea de-a face cu un citit mult mai activ decât cel cu care erați obișnuit. El va implica nu doar o activitate mai variată, ci și abilități sporite pentru realizarea diverselor etape impuse. Evident, lucrurile considerate în general mai

---

¹ Există totuși o situație în care este bine să apelați la ajutor atunci când citiți o carte dificilă, situație ce va fi dezbătută în Capitolul 18. (N. a.)

CUM SE CITEȘTE O CARTE

dificil de citit sunt, pentru cititorul superior, cele care merită și pentru care este necesar acest tip de lectură.

Distincția dintre a citi pentru a te informa și a citi pentru a înțelege este încă și mai profundă. Să spunem câte ceva despre asta. Va trebui să luăm în considerare ambele feluri de a citi, întrucât granița dintre ceea ce trebuie citit într-un fel și ceea ce trebuie citit în celălalt este deseori greu de sesizat. Cât timp reușim să păstrăm o linie de demarcație între aceste două noțiuni, putem folosi verbul „a citi” în două accepțiuni diferite.

Prima accepțiune se referă la activitatea de a citi ziare, reviste și orice altceva care, în funcție de capacitățile intelectuale ale fiecărui cititor, este pe deplin inteligibil. Aceste texte pot crește cantitatea de informație pe care o obținem, dar nu pot spori gradul de înțelegere, pentru că se situează la nivelul de comprehensiune pe care îl aveam în momentul când am început lectura. Altfel, am fi simțit șocul confuziei și al mirării, care apare ori de câte ori ne scufundăm în abisuri – lucru ce se întâmplă dacă suntem cititori activi și onești.

A doua accepțiune se referă la activitatea de a citi ceva ce nu înțelegem pe deplin. În acest caz, lucrul care trebuie citit se situează, inițial, peste nivelul cititorului. Scriitorul comunică ceva ce poate spori gradul de înțelegere al cititorului. O asemenea comunicare între neegali trebuie să devină posibilă, pentru că altfel nimeni n-ar fi vreodată capabil să învețe de la alții, nici prin scris, nici prin citit. În acest caz, a învăța înseamnă a înțelege și nu a adăuga noi informații cu același grad de inteligibilitate ca acelea pe care le deții deja. Este evident că nu există nicio dificultate de acumulare a unor informații noi pe parcursul lecturii dacă ele sunt de aceeași factură precum cele pe care le posedai deja. O persoană care cunoaște câteva dintre evenimentele istoriei americane și le înțelege deja într-un anumit fel poate afla prin lectură, în prima ei accepțiune, alte fapte pe care să le înțeleagă în același fel. Dar să presupunem că ar citi o istorie care nu încearcă să-i livreze alte fapte, ci să arunce o lumină nouă și poate mai revelatoare asupra tuturor faptelor pe care le cunoaște. Să presupunem că are posibilitatea de a înțelege mai mult decât înțelegea înainte să înceapă să citească. Dacă reușește să fructifice această posibilitate, putem spune că este un cititor în a doua accepțiune. A izbutit să se îmbogățească prin activitatea pe care a desfășurat-o, deși, desigur, succesul i-a fost făcut posibil de către autorul care a avut ceva să-l învețe.

Așadar, în ce condiții are loc lectura de acest tip – lectura făcută pentru a înțelege? Sunt două astfel de condiții: în primul rând, *trebuie să existe o inegalitate inițială*. Autorul trebuie să-l depășească în înțelegere pe cititor, iar cartea lui trebuie să surprindă în forme citibile această experiență superioară, pe care trebuie s-o lege de necunoașterea cititorului său potențial. În al doilea rând, *cititorul trebuie să fie capabil să surmonteze inegalitatea măcar într-o anumită măsură*, rareori în totalitate, dar poziționându-se tot mai aproape de intențiile autorului. Cu cât cititorul se află mai aproape de această egalitate, cu atât mai mare este claritatea în comunicare.

Pe scurt, nu putem învăța decât de la cei „superiori” nouă. Trebuie să știm cine sunt și cum putem învăța de la ei. Persoana care dispune de o astfel de cunoaștere stăpânește arta cititului în sensul care ne preocupă în mod deosebit în această carte. Dar fiecare dintre noi, fără excepție, poate învăța să citească mai bine și să obțină din ce în ce mai multă cunoaștere, folosindu-și abilitățile pe texte din ce în ce mai substanțiale.

Nu vrem să creăm falsa impresie că faptele, în măsura în care duc la un nivel sporit de informare, și iluminările interioare, în măsura în care sporesc înțelegerea, sunt întotdeauna ușor de distins. Putem admite chiar că, la un moment dat, o mare aglomerare de fapte poate duce la un grad sporit de înțelegere. Ceea ce vrem să scoatem în evidență aici e faptul că această carte vorbește despre arta de a citi în scopul obținerii unui grad mai mare de înțelegere. Din fericire, dacă veți reuși să faceți asta, cititul pentru simpla informare se va desfășura și el fără nicio problemă.

Desigur, mai există un scop al cititului, pe lângă informare și înțelegere, iar acesta este divertismentul. Cartea de față nu se va ocupa însă de acest tip de lectură. Este cel mai facil mod de a citi, necesitând cel mai mic efort. În plus, nu există nicio regulă în ceea ce-l privește. Oricine știe să citească o poate face pentru divertisment. De fapt, probabil că orice carte care poate fi citită pentru informare sau pentru sporirea înțelegerii poate fi citită și pentru divertisment, la fel cum o carte care ne poate spori înțelegerea poate fi parcursă doar pentru informația pe care o conține. (Această propoziție nu poate fi formulată și invers: *nu* este adevărat că *orice* carte care poate fi citită pentru divertisment poate fi citită și pentru sporirea înțelegerii). De asemenea, nu dorim în niciun fel să vă facem să nu mai citiți o carte pentru a vă destinde. Ideea e că, dacă veți dori să citiți vreodată o carte bună

CUM SE CITEȘTE O CARTE

pentru a înțelege mai mult, noi vă putem ajuta. Subiectul lucrării noastre este prin urmare arta de a citi cărți de calitate, atunci când scopul principal îl reprezintă înțelegerea.

Cititul ca formă de învățare: diferența dintre învățarea prin instruire și învățarea prin descoperire

Să afli mai multe înseamnă să înveți, la fel cum să înveți înseamnă și să înțelegi mai mult. Dar există o diferență între aceste două feluri de a învăța. A fi informat înseamnă pur și simplu a ști că s-a întâmplat ceva. A înțelege înseamnă ca, în plus, să știi despre ce e vorba: de ce s-a întâmplat așa ceva, ce legături există cu alte fapte, prin ce se deosebește ce s-a întâmplat de alte evenimente ș.a.m.d. Această distincție ar putea fi explicată, în termeni mai familiari, ca diferența dintre a putea să vă amintiți ceva și a putea să explicați acel ceva. Dacă vă amintiți ce spune un autor înseamnă că ați învățat ceva de la el. Iar, dacă afirmațiile sale sunt adevărate înseamnă că ați învățat ceva despre lume. Însă, chiar dacă ați aflat ceva cu privire la cartea pe care ați citit-o sau despre lumea în care trăiți, nu ați dobândit altceva decât informația și nu ați folosit altceva decât memoria. N-ați reușit să înțelegeți. Înțelegerea se obține doar atunci când, pe lângă ceea ce spune autorul, pricepeți și ce anume vrea să spună, și motivul pentru care o face. Este de asemenea adevărat, desigur, că e nevoie să vă amintiți și de ceea ce a spus autorul, nu doar să înțelegeți ce a vrut să spună. Să fiți informați e o condiție a înțelegerii. Ideea este însă aceea de a nu vă limita la a fi informat. Montaigne vorbește despre „o ignoranță a abecedarului care precedă cunoașterea și una doctorală care vine după ea“. Prima este ignoranța celor care, necunoscând alfabetul, nu pot citi deloc. A doua este ignoranța oamenilor care au citit în mod eronat prea multe cărți. Ei sunt, după cum inspirat îi numește Alexander Pope, niște „încuiați cu carte“, niște încuiați citiți. Au existat dintotdeauna astfel de ignoranți docti, care au citit prea mult și deloc bine. Grecii aveau un cuvânt pentru combinația aceasta dintre a citi și a nu înțelege, indiferent de

vârsta: *sophomores*¹. Pentru a evita această greșeală – de a considera că a citi mult înseamnă și a fi un ins citit –, trebuie să luăm în considerare o anumită diferență între felurile de a învăța. O asemenea distincție este fundamentală pentru arta cititului și pentru educație în general. În istoria educației, s-a făcut adeseori distincția între învățarea prin instruire și învățarea prin descoperire. Instruirea survine atunci când o persoană o învață ceva pe alta, fie prin scris, fie prin vorbit, dar putem să ne sporim cunoașterea fără a fi neapărat învățați de cineva. Dacă n-ar fi așa și dacă fiecare profesor ar trebui învățat ceea ce el îi învață pe alții, n-ar exista un început al cunoașterii. De aceea e necesar să existe descoperirea – procesul de a învăța ceva prin cercetare proprie, prin investigație, prin reflecție, fără prezența cuiva care să ne învețe. Descoperirea este în raport cu instruirea ceea ce e învățarea fără profesor în raport cu învățarea asistată. În ambele cazuri, actul învățării se petrece în cel care învață. Ar fi o greșeală să credem că învățarea prin descoperire e activă, pe când instruirea e pasivă. Nu există învățare pasivă, așa cum nu există citit pasiv. Acest lucru este atât de evident, încât ar fi mai bine să numim instruirea „descoperire asistată”. Fără a intra în teoria învățării, așa cum o concep psihologii, este evident că faptul de a educa reprezintă o artă specială, care are în comun cu alte două arte – agricultura și medicina – o caracteristică extraordinar de importantă. Un medic poate face oricâte pentru un pacient, dar în cele din urmă tot pacientul este cel care trebuie să se simtă mai bine, să se însănătoșească. Fermierul face multe pentru plantele și animalele sale, însă finalmente cele care trebuie să crească și să-și sporească însușirile sunt chiar ele. În mod similar, deși profesorul își poate ajuta elevul în foarte multe feluri, în cele din urmă cel care trebuie să învețe este elevul. Dacă e să se petreacă învățarea, cunoașterea va trebui să crească în mintea lui. Diferența dintre a învăța prin instruire și a învăța prin descoperire – sau, cum prefer eu să spun, deosebirea dintre descoperirea asistată și cea neasistată – este o diferență între materialele cu care lucrează cel care învață. Atunci când este instruit – când descoperă cu ajutorul profesorului –, cel care învață

---

¹ În engleza americană, termenul *sophomore* desemnează un elev de clasa a X-a sau un student în anul II. În ambele cazuri, studenții ajunși la acest nivel își dezvoltă capacitățile de gândire critică și acumulează din ce în ce mai multe informații. Termenul provine din limba greacă, fiind un compus al cuvintelor *sophos* (înțelept) și *moros* (prost). (N. tr.)

CUM SE CITEȘTE O CARTE

utilizează ceva ce i-a fost comunicat. El face operații asupra discursului, fie acesta scris sau vorbit. Învăță citind sau ascultând. A se remarca strânsă legătură dintre citit și ascultat. Dacă ignorăm micile diferențe dintre aceste două căi de a primi informații, putem spune că cititul și ascultatul țin de aceeași artă – arta de a educa. Atunci însă când cel care învață se descurcă fără ajutorul unui profesor, operațiunile lui mintale se desfășoară mai degrabă asupra lumii și a naturii decât asupra discursului. Regulile unei astfel de învățări sunt de fapt regulile descoperirii neasistate. Dacă folosim cuvântul „a citi” în sens larg, putem spune că descoperirea – dar, în sens strict, descoperirea neasistată – este arta de a citi natura sau lumea, pe când instruirea (actul de a fi învățat, de a descoperi în mod asistat) este arta de a citi cărți sau, pentru a introduce în ecuație și ascultarea, arta de a învăța dintr-un discurs.

Ce putem spune despre a gândi? Dacă prin „a gândi” înțelegem faptul de a ne folosi mintea pentru a cunoaște sau a înțelege, iar a învăța prin instrucție și a învăța prin descoperire sunt singurele două modalități prin care putem cunoaște, atunci gândirea trebuie să însoțească ambele activități. Trebuie să gândim în timp ce citim sau ascultăm, exact în același fel în care trebuie să gândim în timp ce cercetăm. Normal, cele două feluri de a gândi sunt diferite, la fel de diferite pe cât sunt și aceste două moduri de a învăța. Motivul pentru care cei mai mulți oameni consideră cititul mai apropiat de cercetare și de descoperirea neasistată decât de instruire rezidă în presupunerea că ascultatul și cititul se derulează oarecum fără efort. Este probabil adevărat că o persoană care citește doar pentru a se informa sau a se distra gândește mai puțin decât una care citește pentru a descoperi. Aceste feluri de a citi sunt cele mai puțin active. Dar nu este adevărat că doar cititul activ presupune efortul de a gândi. Nimeni dintre cei care au practicat cititul mai puțin activ nu poate afirma că acesta se poate face fără efort. Gândirea este doar o parte a activității de învățare. În plus, trebuie folosite simțurile și imaginația. Cineva trebuie să observe, să-și amintească și să construiască prin intermediul imaginației ceea ce nu poate fi observat. Există, de asemenea, tendința de a sublinia rolul acestor activități în procesul de descoperire neasistată și de a le minimaliza importanța în procesul învățării. De aceea, putem spune că lectura este și un proces de descoperire – doar că e un proces asistat.

Profesori prezenți și absenți

Până acum, am considerat că ascultatul și cititul pot fi privite ca forme de învățare de la profesori. În parte, acest lucru e adevărat. Ambele sunt moduri de instruire și ambele necesită abilități pedagogice. A asculta un curs, de exemplu, se aseamănă în multe privințe cu a citi o carte. A asculta un poem înseamnă același lucru cu a-l citi. Multe dintre regulile care vor fi formulate în această carte se aplică unor astfel de experiențe. Totuși, există motive solide pentru a pune principalul accent pe lectură și a lăsa ascultatul pe locul doi. Unul dintre motive este acela că ascultatul presupune învățarea de la un profesor prezent – un profesor în carne și oase –, pe când cititul implică învățarea de la un profesor absent. Dacă întrebați ceva un profesor în carne și oase, probabil că vă va răspunde. Dacă nu înțelegeți ceva din ce spune, vă puteți scuti de efortul de a gândi singur, întrebându-l ce a vrut să spună. Dacă însă aveți de adresat o întrebare unei cărți, *va trebui să vă dați răspunsul singur*. În această privință, o carte este ca natura sau ca lumea. Dacă veți dori să o întrebați ceva, vă va putea răspunde doar în măsura în care veți fi capabil să gândiți și să analizați de unul singur. Asta nu înseamnă, desigur, că, dacă profesorul în carne și oase vă răspunde, nu mai aveți nimic de făcut. Se întâmplă așa doar dacă întrebarea se referă la un simplu fapt. Dacă însă aveți nevoie de o explicație, atunci va trebui să înțelegeți, deoarece nimic nu v-a fost explicat cu adevărat. Oricum, cu profesorul prezent fizic în fața dumneavoastră vi se dă o direcție în care să gândiți, ceea ce nu se întâmplă când tot ce aveți la îndemână sunt cuvintele scrise de profesor într-o carte. Elevii și studenții citesc adeseori cărți sub îndrumarea unui profesor. Dar pentru aceia dintre noi care nu sunt la școală, ca și pentru cei care sunt, dar încearcă să citească în afara programei, continuarea educării depinde doar de cărți, nu și de ajutorul profesorului. De aceea, dacă suntem dispuși să învățăm și să descoperim, trebuie să știm cum să determinăm cărțile să ne educe corect. Acesta este scopul fundamental al cărții de față.